EXECUTAREA ORDINULUI SAU A DISPOZIȚIEI SUPERIORULUI – CAUZĂ CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL PENAL AL FAPTEI

Daniel MARTIN

Potrivit art. 40/1 CP al RM, nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, săvârşită de o persoană în vederea executării unui ordin sau dispoziții a superiorului, care sunt obligatorii pentru aceasta, dacă ordinul sau dispoziția nu sunt vădit ilegale şi dacă persoana care le-a executat nu a ştiut că ordinul sau dispoziția sunt ilegale.

Această cauză, care exclude caracterul penal al faptei, este cea mai recent introdusă în legislația penală națională. Instituția îşi are originea în reglementările internațional-penale în legătură cu instituirea după cel de-al Doilea război mondial a Tribunalului din Nürnberg. Principiile elaborate pentru activitatea acestui tribunal erau aplicabile criminalilor de război [1, p.500].

La sf. sec. XX executarea ordinului sau a dispoziției superiorului a apărut drept o cauză care exclude caracterul penal al faptei în mai multe țări europene şi în unele țări ex. republici sovietice. Această instituție trece din sfera militară, inlcusiv în sfera publică şi se referă nu doar la ordinele şi dispozițiile unui superior militar, dar şi a unui superior civil.

După natura sa, executarea unui ordin sau a dispoziției este considerată o faptă nonpenală, pentru că lipseşte vinovăția celui ce execută ordinul. Deşi constituie o faptă cauzatoare de prejudiciii, ea nu atrage după sine răspunderea penală a făptuitorului nemijlocit, pentru că acesta nu conştientizează caracterul ilegal al ordinului, ci, din contra, consideră că execută o faptă legală şi necesară în circumstanțele concrete ale cauzei. Obligația executării ordinului sau a dispoziției rezultă nemijlocit din relațiile de serviciu dintre un superior şi un subaltern, din cerințele disciplinei care stă la baza funcționării normale a organizațiilor şi instituțiilor. Includerea acestei cauze în lista celor care exclud caracterul penal al faptei, pe de o parte, ridică autoritatea superiorilor, iar pe de altă parte, garantează securitatea subalternilor [2,p.334].

Drept temei pentru comiterea faptei prevăzute de legea penală îl constituie ordinul sau dispoziția superiorului. În sens general, ordinul şi dispoziția practic sunt sinonime.

În doctrină prin ordin se subînțelege o dispoziție a comandantului (şefului) adresată subordonaților care cere executarea unor acțiuni, respectarea unor reguli sau stabileşte o ordine sau o situație [3, p.37].

Ordinele şi dispozițiile se emit de către militari, persoanele cu funcții de răspundere sau de funcționarii publici. Ele sunt obligatorii pentru subalterni dacă sunt în limitele competenței persoanei care le-a emis.

Caracterul legal şi obligatoriu al ordinului sau al dispoziției se prezumă. În sensul că subalternul nu poate pune la îndoială necesitatea executării acestora, dacă emană de la superiorul său, şi dacă nu este vădit ilegal.

Neexecutarea unui ordin legal, poate atrage după sine răspunderea, inclusiv penală a subalternului. Pentru a nu executa ordinul sau dispoziția superiorului, subalternul trebuie să fie sigur că acesta este unul ilegal.

În teoria dreptului penal sunt evidențiate mai multe condiții de recunoaştere a executării ordinului sau a dispoziției drept circumstanță care exclude caracterul penal al faptei, şi anume: ordinul trebuie să emane de la persoana împuternicită, adică de la superiorul executantului; să fie emis în limitele competenței superiorului, în conformitate cu împuternicirile acestuia; să ia o formă anumită [4, p.53].

Condiția de bază însă este ca ordinul sau dispoziția să fie ilegale, adică să fie contrare prevederilor legii sau altor acte normative, regulamente şi să cauzeze prejudicii valorilor sociale protejate de lege., superiorul este şeful nemijlocit, şeful direct, sau un superior mai mare în grad decât cel căruia îi este adresat ordinul sau dispoziția. În sfera de serviciu, superiorul se consideră cel care nemijlocit poate da ordine sau indicațiile subalternilor săi conform fişei de post sau subordonării de serviciu. Şeful unei instituții în toate cazurile este superiorul oricărui colaborator al instituției.

Executantul ordinului poate fi doar persoana care se află în subordinea superiorului. Astfel, executantul nu va fi justificat să execute ordinul unei persoane superioare în funcție, dacă acesta nu este şeful direct şi nu-l are în subordine. De regulă, executantul cunoaşte şefii săi direcți care pot da ordine sau dispoziții.

Executantul trebuie să execute doar ordinul sau dispoziția emisă în forma corespunzătoare şi de persoana respectivă. Ordinul şi dispoziția pot fi atât verbale, cât şi scrise. În unele cazuri, ordinul sau dispoziția după formă poate să conțină două semnături (ex. directorul şi contabilul-şef).

Fapta comisă în vederea executării ordinului poate avea forma acțiunii sau a inacțiunii, dar în toate cazurile să fie prevăzută de legea penală, adică să atenteze la valorile sociale protejate de lege.

Ordinul sau dispoziția trebuie să fie obligatorii pentru subaltern, adică să intre în obligațiile funcționale ale acestuia.

Ca rezultat al executării ordinului poate fi cauzat prejudiciu diferitelor valori sociale: naturii, proprietății, protecției muncii, securității circulației etc.

În pofida faptului că executarea ordinului atentează la valorile sociale, peroana care îl execută nu este atrasă la răspunderea penală. Potrivit Codului penal, răspunderii penale pentru fapta săvârşită este supusă persoana care a emis ordinul sau dispoziția. În aşa mod executantul nemijlocit – subalternul, apare ca un mijloc de comitere a infracțiunii.

Persoana care execută ordinul nu trebuie să conştientizeze caracterul ilegal al acestuia şi caracterul ilegal al faptei sale. Sub aspect al laturii subiective, forma de vinovăție cu care acționează executantul este imprudența sau fapta este comisă fără vinovăție.

Potrivit alin.2, art. 40/1 CP al RM, persoana care a comis intenționat o infracțiune în vederea executării ordinului sau dispoziției vădit ilegale ale superiorului răspunde penal în temeiuri generale.

Ordinul care este vădit ilegal nu urmează a fi executat. Se consideră vădit ilegale ordinele sau dispozițiile contrare ordinii publice, care încalcă vădit şi nejustificat drepturile şi interesele protejate de lege. Legea specifică că vădit ilegale sunt ordinele sau dispozițiile de a comite un genocid sau infracțiuni contra umanității. Persoana care execută un ordin vădit ilegal va fi trasă la răspunderea penală în calitate de autor al infracțiunii, iar cel care l-a emis – în calitate de organizator.

Pentru a fi tras la răspundere penală, inferiorul trebuie să cunoască caracterul ilegal al ordinului. Caracterul ilegal poate fi dedus din incompetența persoanei care a emis ordinul, din nerespectarea formei acestuia, din dispunerea cauzării anumitor prejudicii care sunt inadmisibile (de exemlu, de a comite un omor, sau de a sustrage bunurile unei persoane etc.). Concomitent, subalternul cunoaşte nu doar caracterul ilegal al ordinului, dar conştientizează că comite o infracțiune şi doreşte sau admite survenirea consecințelor, fiind ghidat de dorința de a executa ordinul.

Neexecutarea ordinului sau dispoziției vădit ilegale exclude răspunderea penală.

Referințe:

1. *Курс уголовного права.* Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф. КУЗНЕЦОВОЙ и И.М. ТЯЖКОВОЙ. Москва: Зерцало-М, 2002.
2. *Уголовное право России. Общая часть: Учебник.* Отв. ред. Б.В. ЗДРАВОМЫСЛОВ. Москва: Юристь, 1996.
3. ULIANOVSCHI, X. Executarea ordinului ca circumstanță care exclude caracterul penal al faptei. În: *Revista Națională de Drept,* 2006, nr. 6.
4. ЛОСЕВ, В. Исполнение приказа в условиях военной службы как обстоятельство, исключающее преступность деяния. В: *Судовый весник,* 2005, № 1.